

Στοιχεία Ποιμαντικής Ψυχολογίας στη Νηπτική Παράδοση της Εκκλησίας

Ορθοδοξία / Ποιμαντική Ψυχολογία

Δημήτρης Τσιολακίδης, Θεολόγος

Ξεκινάμε σήμερα τη δημοσίευση μιας σειράς άρθρων από την εξαιρετικά πρωτότυπη μελέτη του κ. Δημήτρη Τσιολακίδη, αναφορικά με τη σχέση Ποιμαντικής Ψυχολογίας και Νηπτικής Παράδοσης. Στο έργο του, ο συγγραφέας αποπειράται να ανιχνεύσει την παρουσία ενός σύγχρονου επιστημονικού κλάδου στην εκκλησιαστική παράδοση. Το αποτέλεσμα είναι εντυπωσιακό και πραγματικά αξίζει να το παρακολουθήσει όποιος ενδιαφέρεται τόσο για την παρουσία της διδασκαλίας των Νηπτικών Πατέρων στη σύγχρονη καθημερινότητα, όσο και για τον πρωτοποριακό λόγο της παράδοσής μας. Στο σημερινό απόσπασμα εκτίθενται οι εισαγωγικές σκέψεις του κ. Τσιολακίδη.

Εισαγωγή

Το θέμα που πρόκειται να αναπτύξουμε, μας προσφέρει την ευκαιρία να προχωρήσουμε σε μια αδρομερή εννοιολογική αναφορά των κεντρικών όρων της πραγμάτευσης στο εισαγωγικό σημείωμα, καθώς αυτό θα συμβάλλει στην πληρέστερη κατανόηση της διασταύρωσης, αλλά και της σχέσης μεταξύ της ποιμαντικής ψυχολογίας και νηπτικής παράδοσης στο πεδίο της ανθρωπολογίας. Η ψυχολογία έρχεται ως αφορμή για να επαληθεύσει τη δεύτερη ως πηγή νοήματος και αλήθειας της πρώτης.

Ο όρος ψυχολογία προέρχεται από τη σύνθεση των λέξεων ψυχή και λόγος και νοείται ως η επιστήμη που μελετά τη συμπεριφορά, τη σκέψη, και τη συναισθηματική κατάσταση του ανθρώπινου όντος. Διεisdύει στην εσωτερική δομή του ανθρώπου, μελετά τις διαδικασίες λειτουργίας του ψυχισμού του και καταγράφει τον τρόπο της εξωτερικής του εκδήλωσης.[1] Το προεπιστημονικό της στάδιο ανάγεται στα βάθη της μυθικής παράδοσης, (όπου συναντάμε τις πρώτες προϊστορικές δοξασίες και αντιλήψεις για την ψυχή που απαντούν σε μία μεταφυσική ψυχολογία· πρόκειται για μια ψυχή άυλη που ενυπάρχει σε ένα υλικό σώμα όχι μόνο βιολογικό, αλλά και σε κάθε φυσικό στοιχείο και αντικείμενο) διατρέχοντας μια μακρά περίοδο που διαπερνά την αρχαιότητα και το μεσαίωνα.

Λόγος για την ψυχή (που αφορά όμως αποκλειστικά τον άνθρωπο) γίνεται και στη Βίβλο με αφετηρία το βιβλίο της *Γενέσεως*,[2] και στη συνέχεια στους συγγραφείς

της Καινής Διαθήκης. Αξίζει να σημειωθεί πως κατά τη περίοδο της κλασικής αρχαιότητας παρότι η κοσμολογία και η οντολογία του Πλάτωνα αναπτύσσεται μέσα σε ένα μυθολογικό πλαίσιο, η αναφορά του στις εκδηλώσεις της ψυχής και ο τριμερής διαχωρισμός των δυνάμεών της, (λογιστικό, θυμοειδές, επιθυμητικό,) μπορεί να εκληφθεί ως ένα βήμα εξόδου από τη μεταφυσική υποταγή στο θέμα της ψυχής. Αυτό μας επιτρέπει να κάνουμε λόγο για επιστημονική όψη στις ψυχολογικές του παρατηρήσεις.

Σύμφωνα με την πλατωνική κοσμοαντίληψη και οντολογική θεώρηση όπως αυτή εκτυλίσσεται στους πλατωνικούς διαλόγους, βλ. *Τίμαιο*, *Φαίδωνα*, ο κόσμος (αισθητός και υπεραισθητός) είναι δημιούργημα Θεού όχι εκ του μηδενός. Η ουσία του κάθε πράγματος προηγείται της ύπαρξης και υπάρχει έξω από το Θεό που αναλαμβάνει να μορφοποιήσει και να βάλει σε τάξη τα προϋπάρχοντα στοιχεία. Τα οντολογικά αρχέτυπα, η αιτία, και συνακόλουθα η αλήθεια των πραγμάτων βρίσκεται στον υπεραισθητό κόσμο, τον κόσμο των ιδεών. Αυτός ο κόσμος είναι πνευματικός, άυλος, άφθαρτος και αθάνατος στον οποίο συναντά της καταβολές της και η ψυχή.

Αντιθέτως το υλικό, φθαρτό και θνητό σώμα που αποτελεί εκφυλισμένο όργανό της ψυχής ανήκει στον αισθητό κόσμο ο οποίος δεν είναι τίποτε άλλο παρά μία φαινομενική πραγματικότητα. Η γνωστική δυνατότητα του ανθρώπου διευθετείται μόνο μέσω της νόησης που επιτρέπει την ενατένιση του αληθινού κόσμου των ιδεών. Η νόηση και οι αισθήσεις είναι αντιπαρατιθέμενες δυνάμεις, ο δε σωματικός άνθρωπος αποτελεί υποβάθμιση της ύπαρξης. Έτσι λοιπόν θα μπορούσαμε να διακινδυνεύσουμε το συμπέρασμα ότι ο δυϊσμός της πλατωνικής σκέψης είναι αυτός που διασφαλίζει την ταυτότητα της πλατωνικής ψυχής και την ερμηνεύει με βάση τη θεία καταγωγή της.

Η καθιέρωση μιας πρώτης συστηματικής ψυχολογίας απαντά στα τρία περί ψυχής βιβλία του Αριστοτέλη στα οποία μιλάει για ιδιότητες και ενέργειες της ψυχής όλων των ζωντανών οργανισμών. Ο φιλόσοφος καταλήγει στη σκέψη ότι, ο άνθρωπος έχει ψυχή άυλη(πλην όμως θνητή) και σώμα υλικό, με την πρώτη να αποτελεί εντελέχεια του σώματος, πράγμα το οποίο μας επιτρέπει να διακρίνουμε το χαρακτηριστικό, που προσδιορίζει και τη σχέση της φυσικής αυτής ενώσεως. Όπως στον Πλάτωνα έτσι και στην αριστοτελική σκέψη αντικρίζουμε την ύπαρξη ενός αισθητού και ενός υπεραισθητού κόσμου. Η γνώση όμως για τον δεύτερο επιτυγχάνεται μέσα στην εμπειρία του πρώτου μέσω της νόησης και των αισθήσεων· εκεί είναι που βρίσκει την αφετηρία της η μεταφυσική του.

Ψυχή και σώμα συνιστούν άρρηκτη ενότητα και σε αντίθεση με τον Πλάτωνα χωρίς σώμα δε μπορεί να υπάρξει ψυχή. Θάνατος του σώματος σημαίνει θάνατο

και της ψυχής. Στην υπαρξιακή δομή του Αριστοτέλη ύψιστος τόπος του ανθρώπινου όντος είναι ο νους. Μετά τον αφανισμό ψυχής και σώματος μόνο ο ποιητικός νους, το λειτουργικό δηλαδή κέντρο της ψυχής που δεσπόζει έναντι των άλλων δύο μερών, καταφέρνει να δρασκελήσει τα όρια του φυσικού κόσμου περνώντας στη σφαίρα της αθανασίας. Ο Αριστοτέλης έθεσε τις βάσεις για τη συγκρότηση της επιστήμης της ψυχολογίας, και στη μετά από αυτόν εποχή κάθε περίοδος έχει να αναδείξει τους δικούς της εκπροσώπους με τις «ανανεώσεις» που ο καθένας προσκομίζει.

Η σύσταση όμως μιας εμπειρικής ψυχολογίας θα πραγματοποιηθεί αιώνες αργότερα. «Ο όρος 'ψυχολογία' εμφανίζεται λίγο πριν το 1524 πιθανώς από τον Κροάτη Μάρκο Μάρουλιτς...».[3] Η ψυχολογία επί σειρά αιώνων βρισκόταν υπό την εποπτεία του φιλοσοφικού στοχασμού και μόλις στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα αξιοποιώντας τα εφόδια που πρόσφερε ο διαφωτισμός και η μετέπειτα επιστημονική πρόοδος αποδεσμεύεται από το σώμα της φιλοσοφίας, αποκτά την επιστημονική της αυτοτέλεια και αυτονομείται. Από τότε και μέχρι τις μέρες μας αναπτύχθηκαν διαφορετικά ρεύματα και σχολές σκέψης στον τομέα της ψυχολογίας, (πειραματική ψυχολογία, συμπεριφερολογία, ανθρωπιστική ψυχολογία, ψυχανάλυση, συμβουλευτική...)[4] που είχαν σαν αποτέλεσμα την εμφάνιση ψυχολογικών απόψεων εκ των οποίων καμία δεν έχει εξασφαλίσει τις προϋποθέσεις ενός αναγνωρισμένου συστήματος, ώστε να κατοχυρώσει τους όρους μιας επικρατούσας ψυχολογίας.

Επίσης πολλοί συναφείς ψυχολογικοί όροι αποδίδονται με διαφορετική σημασία από τις εκάστοτε ψυχολογικές θεωρίες. Έτσι σήμερα υπάρχει ένα ευρύ φάσμα επί μέρους κλάδων της ψυχολογίας χωρίς όμως να κατορθώνεται μια ψυχολογική θεωρία κοινά αποδεκτή. Οι διακρίσεις όμως αυτές δεν είναι απαγορευτικές για την επίτευξη μιας συνθετικής θεώρησης του ψυχικού φαινομένου ώστε η συνεισφορά της ψυχολογίας στην αναζήτηση των παραγόντων που επηρεάζουν τον ψυχικό βίο, αλλά και των νόμων που διέπουν τον ανθρώπινο ψυχισμό, να αναγνωρίζεται ως ενδεδειγμένη και αποδεκτή μέθοδος για την απόπειρα κατανόησης του ψυχολογικού στοιχείου.

Η ψυχολογία λοιπόν συνιστά εφαρμοσμένη ανθρωπολογία τον κοινό δηλαδή παρανομαστή που τη συνδέει με ένα κλάδο της ποιμαντικής, την ποιμαντική ψυχολογία. Πρόκειται για την επιστημονική διαποίμανση που αξιοποιεί την ψυχολογία για την βελτίωση του εκκλησιαστικού έργου και την αποτελεσματικότερη προσέγγιση των υπαρξιακών ζητημάτων. Η ποιμαντική ψυχολογία ως μία από τις κατευθύνσεις της ποιμαντικής αποτελεί ένα σχετικά νεότευκτο κλάδο της πρακτικής θεολογίας που προήλθε μέσα από τους κόλπους του προτεσταντισμού.[5]

Η υιοθέτησή της από την ορθοδοξία καίτοι διέθετε το μυστήριο της εξομολόγησης, έγινε με σκοπό να αξιοποιηθούν οι πληροφορίες που παρέχει ώστε να «βοηθήσουν τον ποιμένα να χειραγωγήσει το ποίμνιό του στην εμπέδωση του Ευαγγελικού ήθους, με σημεία αναφοράς το πρόσωπο και τη ζωή του Χριστού και το παράδειγμα και τη διδασκαλία των θεοφόρων Πατέρων... Στην προσπάθειά της να βοηθήσει τον ποιμένα στο περίπλοκο έργο της πνευματικής καθοδήγησης των πιστών, αλλά και στη βοηθητική του παρέμβαση στα βιοτικά τους προβλήματα, έχει το δικαίωμα να αξιοποιήσει κάθε προσφερόμενο μέσο και δυνατότητα. Η επιστημονική ψυχολογία αποτελεί ένα από αυτά τα μέσα...».[6]

Συνεπώς προσαρμόζεται στις βασικές συντεταγμένες του ποιμαντικού έργου, οι οποίες ενσωματώνουν τη σοφία αιώνων της βιβλικοπατερικής παράδοσης.« Η ορθόδοξη “συμβουλευτική ποιμαντική” που εφαρμόζεται τόσο στα πλαίσια της εξομολογητικής από τον πνευματικό πατέρα όσο και στα πλαίσια της γενικότερης πνευματικής καθοδήγησης από κάποιο “γέροντα”, μπορεί να αφορά όχι μόνο σε θέματα άμεσα πνευματικής φύσεως, αλλά και σε προβλήματα του καθημερινού βίου.»[7]

[1] Πρβλ. π. Βασιλείου Θερμού, *Άνθρωπος στον ορίζοντα! Προσεγγίζοντας τη συνάντηση Ορθόδοξης Θεολογίας και επιστημών του ψυχισμού*. εκδ. Γρηγόρη Αθήνα 2006, σ. 34

[2] Βλ. «Και έπλασεν ο θεός τον άνθρωπον, χουν από της γης, και ενεφύσησεν εις το πρόσωπο αυτού πνοήν ζωής, και εγένετο ο άνθρωπος εις ψυχήν ζώσαν» (Γεν. 2,7)βλ. Σταύρου Ε. Καλαντζάκη, *Εν αρχή εποίησεν ο Θεός...*, εκδ. Παν. Σ. Πουρναρά Θεσσαλονίκη 2001, σ.327

[3] π. Βασιλείου Θερμού, *ο.π.*,σ. 33

[4]Πρβλ. π. Βασιλείου Θερμού ο.π. σ. 37

[5] Βλ. «*Η Ποιμαντική Ψυχολογία μια καινούρια μορφή επιστημονικής ποιμαντικής κατεύθυνσης, η οποία γεννήθηκε μέσα στο χώρο του Προτεσταντικού Χριστιανισμού. Αναπόσπαστο τμήμα της θεωρείται σήμερα η λεγόμενη Συμβουλευτική Ποιμαντική(Pastoral Counseling). ... Πρέπει να διευκρινίσουμε ότι αυτή η προσέγγιση της Συμβουλευτικής Ποιμαντικής αφορά κυρίως τον προτεσταντικό χώρο, ως συγκεκριμένη μορφή διαποιμάνσεως, παρουσιάζεται μετά το 1925. Στο χώρο της Ορθόδοξης Παράδοσης λειτουργούσε πάντοτε μια μορφή Συμβουλευτικής Ποιμαντικής, που δεν στηριζόταν σε κάποια τεχνική αλλά στην αξιοποίηση των δεδομένων της μακραίωνος εκκλησιαστικής παράδοσης και των δωρεών της Χάρης του Αγίου Πνεύματος.*» Π. Αδαμάντιος Γ. Αυγουστίδης *Ποιμένας και θεραπευτής: Ζητήματα ποιμαντικής ψυχολογίας και ποιμαντικής πρακτικής* εκδ. Ακρίτας 1999 σελ. 82

[6] Π. Αδαμάντιου Γ. Αυγουστίδη, ο.π., σ. 96

[7] π. Αδαμάντιου Γ. Αυγουστίδη, ο.π., σ. 82

<http://bit.ly/18cDx6H>